

УДК 323.2 (043.3) (477.7)

Матушкіна С. В.

Аспірантка кафедри політології Донецького національного університету

СПЕЦИФІКА ВИРОБЛЕННЯ МЕТОДІВ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Представлене наукове дослідження висвітлює специфіку застосування методів політичного моделювання і прогнозування при дослідженні етнополітичних процесів в Україні. Доведено, що використання методів кількісного аналізу динамічної сфери етнополітики дозволяє комплексно виділити її перспективні та проблемні вектори розвитку. У дослідженні висловлюється авторська позиція, що етнополітика та етнополітична сфера здебільшого являють собою один зі способів моделювання політичної реальності. Пропонуються комплексний аналіз наявних й можливих векторів трансформації етнополітичної сфери України у контексті викликів сучасності.

Ключові слова: етнополітика, політична методологія, метод моделювання, політична реальність, державна політика.

Етнополітика, виступаючи одним зі специфічним соціально-політичним феноменом в структурі державотворення, формує якісні показники її розвитку: гармонізація міжетнічних взаємовідносин, створення умов національної інтеграції, включення аспектів поліетнічності в формування національної політики тощо [1, с. 32]. Разом з тим, формується також фундаментальне проблемне коло етнополітичних процесів — аспекти та критерії підвищення ефективності управління етнополітичними процесами, конструктивне вирішення проблем етнонаціонального порозуміння, з'ясування засобів гармонізації міжнаціонального середовища, профілактики міжетнічного напруження. Все це передбачає дослідження тенденцій розвитку, засобів впливу й вектору трансформації етнополітичної сфери [2, с. 14–15]. А, це вже формує нові виклики не тільки для офіційної державної політики у сфері управління етнічними процесами, але й для науковців — оскільки проблема конструювання розвитку будь-якого політичного процесу ведеться зі широким

застосуванням методів моделювання та прогнозування [3, с. 23–24]. Отже, представлене дослідження є однією зі спроб застосування методів прогнозування та моделювання при дослідженні етнополітичних процесів в Україні.

Особливого значення представлена проблема набуває також крізь призму подій в Криму та на Донбасі, які показали недосконалість не тільки системи національної безпеки, а також поставили під сумнів так звану «присутність» державної етнополітики в процесах формування національного державотворення [4, с. 127]. Існуюча модель етнополітики багато в чому зосереджується на контрольно-регулятивних принципах державного управління етнополітичною сферою, те держава виступає суб'єктом, а етнопонаціональні спільноти—об'єктом процесів державотворення [5, с. 101–102]. Це означає, у структурному плані, етнополітика України має три стратегічні рівні—це розробка та прийняття політичних рішень центральною владою, на другому відбувається технічне здійснення перерозподілу владних повноважень й компетенції між основними агентами та акторами етнополітичного процесу (центр-регіони-етнопонаціональні спільноти) й нарешті, третій рівень—визначає собою оперативне вирішення практичних задач розвитку етнополітичної сфери (переважно, цим займаються безпосередньо етнопонаціональні спільноти через здійснення місцевого самоврядування в межах певних адміністративно-територіальних одиниць) [6, с. 240–241]. Зазначене багато в чому відповідає аспектам функціонування системи національної безпеки держави, де така проблемна й небезпечна сфера життя суспільства як етнічна—знаходиться під потрійним державним контролем, а саме: розробки, впровадження й здійснення певної моделі політики. Але, з методологічної точки зору, на наш погляд, такий стан справ етнополітичній сфері формує її як певний структурний рівень державної політики, де вона виконує передусім закладені державою, а не етнополітичними спільнотами функції. В результаті, виникає розрив між політичною реальністю та механізмами державного контролю, де цілком реальною може виникнути ситуація невідповідності стратегічного державного держави з цілями й інтересами етнопонаціональних меншин цієї держави. Саме це можна спостерігати у при аналізі подій на Донбасі та в Криму, де українська влада виявилася неготовою знайти ефективні контраргументи й контрдії на діяльність місцевих сепаратистів.

Метою представленого дослідження є з'ясування методологічних меж застосування методів прогнозування та моделювання в дослідженні етнополітичної сфери України.

Об'єктом дослідження виступають глобальні/регіональні етнічні процеси інтеграції, розвитку і саморозвитку, а також тенденції їх подальшого розвитку й трансформації.

Предметом — етнополітика держави як об'єкт політичного прогнозування й моделювання.

Задля поставленої мети необхідно виконати низку дослідницьких задач. По-перше, з'ясувати аспекти методів моделювання й прогнозування при дослідженні етнополітичної сфери. По-друге, визначити раціональність використання методів моделювання й прогнозування в дослідженні етнополітичної сфери. Й, нарешті по-третє, пояснити межі державного контролю й впливу на етнічну сферу у контексті моделювання ситуації й прогнозуванні її наслідків.

Проблематика методологічного апарату методів моделювання й прогнозування широко використовується фахівцями як гуманітарних, так і технічних наук [7]. Також, методи політичного моделювання й прогнозування у політологічних дослідженнях сьогодення переживають власний свій пік популярності й дедалі будуть визначати напрямок і характер досліджень. З однієї сторони, моду на них диктує напруженість й невизначеність політичних процесів сьогодення, а з іншої — необхідність діяти на випередження у взаємозалежному політичному світі змушують політиків й науковців все більше моделювати певні процеси і простежувати наслідки тих чи інших рішень. Також, глобальність політичних процесів й подальший їх напрямок у бік стирання національних кордонів підняли проблему етнічних питань на принципово новий рівень комплексних досліджень. Формуючись на уявленні про етнополітику як сфери політичної конфліктології, методологічний апарат цієї сфери сьогодні виявився нездатним вирішити не тільки конфлікти аспекти представленої проблеми, а ще й дослідити характер і специфіку сучасних етнополітичних питань (проблеми Косово, Абхазії, Північної Осетії, Південного Судану, Криму й Донбасу, Ісламської держави тощо). І, як наочно демонструє непередбачуваність сучасного політичного розвитку — попит на прогнозування й моделювання у дослідженнях певних тенденцій й дедалі буде зростати. Але, разом з тим, метод моделювання й прогнозування дуже часто і дослідники, і політологи розуміють як своєрідну «гру на випередження». Назване у свою чергу не тільки обмежує перспективний методологічний апарат зазначених підходів, а ще може призвести до непередбачуваних наслідків — утворити, дослідити й проаналізувати відірвану від реальності політичну модель й впровадити її у життя.

З'явившись у американській політичній науці наприкінці 70-х років ХХ століття, методи політичного моделювання розроблялися такими фахівцями як С Прайс, Д. Бартолом'ю, Ван Гіг, П. Чекленд, Дж. Річардсон та інші і стосувалися переважно аналізом двох аспектів—розвитку глобального світу та вивчення його якісних показників (військовий потенціал країн, формування загроз національної безпеки, вивчення наслідків «гонки озброєнь» тощо [8, с. 20–21]. Інший напрямок розробки методів моделювання вивчали вітчизняні та російські дослідники М. Кондратьєв, С. Маслов, В. Тихомиров, Б. Гаврилишин та інші, де предметною базою аналізу стало вивчення політичних процесів як певного набору циклів, які через механізми культурної інтеграції й соціальної репродукції формують ту чи іншу комбінацію політичної реальності [9, с. 50]. Суттєвим доповненням методів політичного моделювання стало утворення кількісних методів політичного прогнозування, які розробляли такі відомі дослідники як Д. Істон, Г. Спіро, Г. Алмонд, Т. Пронс. Предметною базою їх дослідження стало те, що певна політична реальність формується як набір певних моделей сформованих «дійсностей» (політичних подій або ситуацій) [10, с. 163–164]. Ключова роль такого утворення є розробка певного інструментарію контролю та впливу над всіма можливими напрямками розвитку й на підставі їх аналітичного вивчення сформувати стратегічний апарат щодо прямого контролю над ними. З позицій теоретичного аналізу модель представляє собою фрагмент існуючої політичної дійсності, де вона виступає як концептуально-політичне утворення (модель соціально-політичного життя, наприклад—«комунізм» чи «капіталізм») або набір прикладних характеристик—аналіз існуючих, проблемних, можливих чи перспективних напрямків розвитку політичної реальності (яка, доречі, є також моделлю більш високого порядку, яка сформована існуючим «порядком речей» в державі, наприклад діючим законодавством («поліцейська», «авторитарна», «демократична» держава, тощо) [11, с. 114–115]. Такий стан речей призвів до того, що політичний процес розглядався як набір структурно цілісних систем, де вони мали однорідний характер, певну структуру взаємозалежних елементів й виступали як «єдине ціле». І, головне—орієнтувалися здебільшого на сферу міжнародних відносин [12, с. 98–99]. Але, на наш погляд, таке поєднання методів прогнозування і моделювання можливе лише за однієї умови—єдності всіх елементів політичної системи і наявності ознак політичної стабільності. Як показує політична практика, назване єднання відбувається не завжди. Наприклад, досліджувана нами етнополітична сфера дуже

часто може рухатися асинхронно з існуючою політичною реальністю й формуватися в її межах як певна тенденція з власним вектором трансформації. Й, головне—при цьому буде також справедливим використання технік політичних сценаріїв за вірогідністю проявів певних аспектів (наприклад, конфлікт чи подальше загострення етнополітичної ситуації)—вірогідність (біль-менш), тенденційність, характер прояву, рівень впливу на інші сфери діяльності держави, тощо [13, с. 21–22]. Таким чином, при аналізі етнополітичних процесів варто дещо розширити методологічні межі використання методів прогнозування й моделювання. З цього приводу, американський соціолог Т. Парсонс при дослідженні політичних процесів і тенденцій їх прояву пропонує відійти від розуміння політичної реальності як «чинника» до сприйняття її як «засобу впливу й самоорганізуючої підсистеми» [14, с. 32–33]. Тому, специфіка використання методів прогнозування й моделювання в етнополітичній сфері пояснюється передусім необхідністю вивчення саме соціально-політичних наслідків певної моделі державної політики в сфері регулювання й створення умов для саморозвитку етнічних груп, що мешкають на її території. Також, це означає, що етнополітична сфера у методах політичного моделювання й прогнозування постає як багатоступенева структура політичної реальності зі врахуванням всіх її суперечностей, протиріччями й специфікою прояву [15, с. 225–226]. Тобто, один й той самий методологічний апарат не може буди застосований до значної кількості моделей етнополітичного розвитку й до кожної ситуації ми будемо змушені розробляти персональний методологічний апарат дослідження. З наведеного виходить, що використання методів політичного моделювання й прогнозування підіймає дві проблеми—з однієї сторони це вироблення методологічного апарату дослідження для розуміння етнічної сфери як певної моделі політичної реальності, а з іншої—необхідність відійти на методологічному рівні від формування суто суб'єктивного сприйняття певної моделі етнічної політики як «ідеальної моделі». Задля цього у дослідженнях з етнополітичної тематики широкого використання отримала техніка інтерполяції. Сутність вказаної техніки криється у з'ясуванні якісних характеристик предмету дослідження на підставі аналізу окремих його функцій й сфер діяльності. Складність такого підходу полягає у тому, що крізь призму динаміки соціально-політичних процесів обраний предмет дослідження дуже часто буде змінювати своє якісне наповнення й виконувати нетипові для нього функції [16, с. 37–38]. Й тому, дуже часто замість побудування якісної методологічної конструкції моделі чи варі-

анту прогнозу ми отримуємо імітовану дійсність. На думку українського дослідника О. Кортунова у цьому випадку мову можна вести про те, що при дослідженні етнополітичних процесів (як структурного елемента політичних процесів) методами моделювання й прогнозування необхідно взагалі відходити від утворення будь-яких імітацій й досліджувати динаміку вже існуючого процесу [17, с. 12–13]. На думку іншого українського дослідника І.Зварича, застосування методів моделювання і прогнозування при дослідженні етнополітичних процесів дозволяє виявити весь спектр тенденцій, що здійснюють вплив на їх розвиток. З однієї сторони, це дозволяє розуміти зміст етнополітичних процесів як структурність рівнів економічного, культурного й політичного розвитку — сукупність яких визначає потенціал розвитку етносів [18, с. 28–29]. З іншої — предмет політичного моделювання етнічних процесів зводиться до з'ясування факторів взаємозалежності між зазначеними елементами й фокусують увагу на збільшенні чи зменшенні інтеграції між ними. Це означає, що етнополітична сфера в цьому випадку постає як прогнозно-аналітична галузь, де предметним центром постають управлінські рішення й стратегії формування певного апарату державної політики [18, с. 30–31]. Й, з цього приводу, фокус уваги дослідника формується на виділенні двох моделей етнополітичної сфери в Україні — локальної (вивчення регіональних аспектів етнічних проблем зі з'ясуванням сфери державного управління) та державної (як засобу врегулювання й управління певною ситуацією чи тенденцією) [18, с. 32]. Але, на наш погляд таке розуміння методологічного апарату дослідження етнополітичної сфери залишає дуже багато аспектів поза сферою наукового аналізу, що може зробити дослідження нецілісним, з відсутністю рада фундаментальних факторів. Наприклад, побудування прогнозу чи моделі функціонування етнополітичною сферою в умовах військово-політичної кризи або з урахуванням можливого її сценарію, що є актуальним для сучасного розвитку України. За для цього, з урахуванням представлених нами специфічних аспектів, методологія моделювання й прогнозування етнополітичних процесів має базуватися на наступних принципах:

1. Нульова або перед прогнозна фаза наукового аналізу — передбачає складання декількох моделей етнополітичного розвитку України де метою такої дослідницької роботи має стати виявлення як можна більшої кількості взаємозалежних між собою елементів розвитку й саморозвитку етнічних процесів (як локальних, так й загальнонаціональних);

2. Програмна або стратегічна фаза етнополітичних досліджень має чітко з'ясувати направленість, зміст, характер й структуру існуючого стану етнополітичної сфери навіть за умов її перебування у кризовому стані. Метою цього етапу має стати вироблення моделі реального часу, яка включає в себе максимально широкий спектр процесів й явищ, що здійснюють безпосередній вплив на розвиток етнополітичної сфери України.

3. На цьому етапі необхідно з'ясувати й визначити ті структурні рівні, які забезпечують динамічний розвиток етнополітичної сфери, визначають напрямки її перспективного чи проблемного розвитку, а також мають формують певний варіант політичної реальності. Саме на цьому етапі відбувається гармонійне поєднання методів моделювання й прогнозування.

4. Наступним етапом є формування когнітивної мапи дослідження зі з'ясуванням вірогідних, можливих й найбільш реалістичних сценаріїв розвитку етнополітичної сфери. Але, варто розуміти, що фокус уваги має переміщуватися від самої моделі до її процесуального оформлення, бо саме на рівні процесів відбувається формування певної стратегії управління етнополітичною сферою.

5. Заключний, логічний етап формування методологічного інструментарію моделювання й прогнозування в етнополітичній сфері має на меті побудувати динамічну модель певного набору реального розвитку з урахуванням найбільш вірогідного вектору трансформації й включенням в предмету сферу аналізу лише тих політичних процесів, які й дедалі будуть визначати динаміку розвитку етнополітичного простору. У разі, якщо на всіх етапах сукупність політичних процесів збігається й взаємодії з процесами в іншій сфері — методи моделювання й прогнозування були застосовані вірно. Також, варто зазначити, що на цьому етапі може відбуватися побудування більш фундаментальних суто емпіричних методів дослідження, але це вже є предметом наших наступних наукових розробок.

Таким чином, підсумовуючи результати дослідження ми дійшли наступних наукових результатів. По-перше, методи моделювання й прогнозування при дослідженні етнополітичних процесів в Україні використовуються недостатньо ефективно й об'єктивно. Це пояснюється слабкістю методологічного апарату й значною швидкістю змін в політичному розвитку України, структурним рівнем якого є етнополітика. По-друге, методи моделювання й прогнозування орієнтується на вивченні саме процесуального оформлення цього явища, у той

самий час на рівні наукового аналізу етнополітична сфера залишається об'єктом державного управління. На практиці це означає, що фокус уваги науковця замикається на моделюванні й прогнозуванні комплексу дій офіційної влади в сфері етнополітики, ніж на вивченні взаємозв'язків між структурними елементами системи. По-третє, методи моделювання й прогнозування в етнополітиці покликані дослідити вказану сферу крізь призму специфіки політичних процесів й розвитку взаємозалежних елементів між системними елементами, які й формують собою відповідну модель й тенденцію розвитку.

Список використаних джерел:

1. Ахременко А. С. Политическое прогнозирование на российском фоне // Вестник Московского ун-та. Серия 12. Политические науки. — 1999. — №1. — С. 28–42.
2. Майборода О. Принцип системності в управлінні етнополітичною сферою: проблеми і шляхи вирішення // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2008. — Випуск 40. — С. 6–28.
3. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві: наукове видання / О. Майборода, Р. Чілачава, Т. Пилипенко; ред. Н. Лисюк. — Київ: Фонд «Європа ХХІ»; Київ: Агенство «Україна», 2002. — 312 с.
4. Тертичка В. Державна політика: аналіз здійснення в Україні. — К., 2002. — 750 с.
5. Котигоренко В. О. Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт / В. О. Котигоренко. — К.: Світогляд, 2004. — 722 с.
6. Трощинський В. Інтеграційна модель державної етнополітики: концептуальні засади, можливості застосування в Україні / В. Трощанський // Вісник Української Академії державного управління. — 2002. — №3. — С. 240–248.
7. Панфілова Т. Етнополітичні процеси в сучасній Україні // Науковий вісник «Демократичне врядування». — 2008. — Вип. 2. [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik2/fail/Panfilova.pdf>
8. Антонюк О. В. Основи етнополітики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Антонюк. — К.: МАУП, 2005. — 432 с.
9. Етнос. Нація. Держава: Україна в контексті світового етнодержавного досвіду. Монографія / Ю. І. Римаренко, М. М. Вівчарик, О. В. Картунов, І. О. Кресіна, С. Ю. Римаренко, С. О. Телешун,

- Л. Є. Шкляр. За заг. ред. Ю. І. Римаренка. — К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — 2000. — 516 с.
10. Луцишин Г. Особливості впливу міжетнічних відносин на розвиток політичної нації / Г. Луцишин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, Вип. 20. — С. 167–170.
 11. Євтух В. Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти / В. Б. Євтух. — К.: Фенікс, 1997. — 215 с.
 12. Кривицька О. Етноконфліктний потенціал України / О. Кривицька // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років / Упор. І. Ф. Курас, О. М. Майборода. — К., 2002. — С. 97–129.
 13. Михальченко М. Українська регіональна цивілізація: минуле, сьогодні, майбутнє. Монографія / М. Михальченко. — К., 2013. — 340 с.
 14. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс. — М.: Академический проект, 2002. — 832 с.
 15. Антонюк О. Етнополітичний чинник державотворчих процесів в Україні: основні концептуальні засади / О. Антонюк // Міжнаціональні відносини і національні меншини України: Стан, перспективи. — К., 2004. — С. 224–241.
 16. Куропятник А. И. Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических обществ / А. И. Куропятник. — СПб., 2000. — 320 с.
 17. Кортунов О. В. Вступ до етнополітології. Науково-навчальний посібник / О. В. Кортунов. — К.: Інститут економіки, управління та господарського права. — 1999. — 300 с.
 18. Зварич І. Методи моделювання та прогнозування в етнополітиці / І. Зварич // ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2008. — Випуск 37. — С. 28–40.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014 р.

Матушкіна С. В. Специфика выработки методов моделирования и прогнозирования в исследовании этнополитических процессов в Украине

Представленное научное исследование освещает специфику использования методов политического моделирования и прогнозирования при исследовании этнополитических процессов в Украине. Доказано, что использование методов количественного анализа динамичной сферы этнополитики позволяет комплексно выделить

ее перспективны и проблемные вектора развития. В исследовании освещается авторская позиция, что этнополитика и этнополитическая сфера по большей части представляет собой один из способов моделирования политической реальности. Предлагается комплексный анализ существующих и возможных векторов трансформации этнополитической сферы Украины в контексте вызовов современности.

Ключевые слова: этнополитика, политическая методология, метод моделирования, политическая реальности, государственная политика.

Matushkina S.V. Specifics of development of methods of modelling and forecasting in research of ethno-political processes in Ukraine

The presented scientific research lights specifics of use of methods of political modeling and forecasting at research of ethno-political processes in Ukraine. It is proved that use of methods of the quantitative analysis of the dynamic sphere of ethno-policy allows to allocate in a complex it are perspective also problem a development vector. In research the author's position is lit that the ethno-policy and the ethno-political sphere mostly represents one of ways of modeling of political reality. The complex analysis of the existing and possible vectors of transformation of the ethno-political sphere of Ukraine in the context of present calls is offered. Keywords: ethno-policy, political methodology, modeling method, political realities, state policy.